

VIKTIMOLOGIE

JUDr. Michaela Roubalová, Ph.D.
Institút pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah

- Pojem a historie viktimologie
- Vymezení pojmů
- Dopady viktimizace
- Péče o oběti
- Postavení oběti v trestním řízení
- Výzkum a data o obětech
- Domácí násilí
- Restorativní justice

Viktimologie

- *Victima (lat.) = oběť*
- Vědní obor zabývající se:
 - obětí a jejím charakteristikami
 - procesy viktimizace
 - vztahy mezi obětí a pachatelem
 - rolí oběti v průběhu trestního řízení
 - pomocí oběti
 - prevencí (sekundární) viktimizace
- 50. léta minulého století
- Hans von Hentig (1948), Benjamin Mendelsohn (1958)
- Samostatná věda x součást kriminologie
- Pozitivistická, Radikální, Feministická, Kritická viktimologie (Spalek, 2017)
- Kriminologická viktimologie (Kuchta & Válková, 2019; Gřivna et al., 2019)

Oběť

- **Oběť**
 - § 2 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
 - fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit
 - Oběť zvláště zranitelná (§ 2 odst. 4)
- **Poškozený**
 - § 43 odst. 1 TrŘ
 - ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil
- **Fyzická osoba**
- **Nepřímá oběť**
- **Subjektivní vnímání**
 - Presumpce postavení oběti
- **Kriminalita bez oběti (*Victimless crime*)**

Viktimnost

- stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec, nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu
- Životní styl
 - Věk
- Profese
 - Vyšší expozice riziku
- Sociální a zdravotní charakteristiky
 - Sociální status
 - Příslušnost k menšinám
 - Duševní poruchy a nastavení
 - Zdravotní hendikep
 - Užívání návykových látek
 - Delikventní subkultura
- Chování
- Situační faktory

Ideální oběť

- Nils Christie (1986)
- 6 atributů
 1. Oběť je nápadně slabší v porovnání s pachatelem
 2. Oběť vede spořádaný nerizikový život
 3. Na tom, co se přihodí nenese žádnou vinu
 4. Mezi obětí a pachatelem neexistuje vztah
 5. Pachatel je jednoznačně špatný
 6. U oběti je možné konstatovat vhodné spojení moci, vlivu a sympatií, aby bez problémů získala plnohodnotný status oběti
- Mediální prostor
- „Typická oběť“
 - Typický pachatel
 - Sociální status
 - Vztah s pachatelem

Viktimizace

Proces v než se z potenciální oběti stává oběť skutečná

- **Primární**
 - bezprostřední poškození trestným činem, v jehož důsledku se člověk stává obětí
 - Primární újma
- **Sekundární**
 - poškozování obětí reakcemi okolí po skončení trestného činu
 - Pachatel
 - Sociální prostředí
 - Orgány vymáhání práva
 - Sekundární újma může oběť zraňovat více než primární újma
 - Jak se s obětí zachází má na pocit spravedlnosti větší vliv než potrestání pachatele
- **Terciární**
 - proces, při kterém jsou poškozovány původně nezúčastněné osoby (Velikovská, 2016, Gilernová, 2006, Heretik, 2004)

Opakovaná viktimizace

- jedné a té samé osoby
 - Zkušenost s viktimizací zvyšuje riziko opětovné viktimizace
 - Osobnostní charakteristiky
 - Změny související s první viktimizací
 - Syndrom naučené bezmoci (*learned helplessness*)
 - Většina obětí má jen jednu zkušenost s viktimizací
 - Malá část obětí , které se oběťmi stávají výrazně častěji

Opakovaná viktimizace

- **Recurring victimization** (Fisher et. Al, 2016)
 - Opakovaná viktimizace (*Repeat victimization*)
 - Oběť má dva nebo více krát zkušenost se stejným typem viktimizace v rámci určeného (relativně krátkého) časového období
 - Reviktimizace (*Revictimization*)
 - Oběť má zkušenost s nějakým typem viktimizace a je viktimizována znova za delší dobu
 - Vícenásobná viktimizace (*Multiple victimization*)
 - Oběť má zkušenost s dvěma nebo více typy viktimizace v relativně krátkém období
 - Polyviktimizace (*Polyvictimization*)
 - Dítě je opakovaně viktimizováno různými typy deliktů
 - Sériová viktimizace (*Series victimization*)
 - Oběť má zkušenost s podobným typem deliktu opakovaně jako součást souvisejících incidentů
 - Téměř opakovaná viktimizace (*Near repeat victimization*)
 - Pachatel si vybere ne stejný ale velmi podobný cíl viktimizace
 - Podobná opakovaná viktimizace (*Virtual repeat victimization*)
 - Oběti jsou pachatelem vybírány na základě podobnosti s minulými oběťmi

Dopady viktimizace

- Fyzické, psychické, emoční, ekonomické
- Intenzita se různí
- Faktory ovlivňující dopady (Zender, 2002)
 - Osamělost
 - Majetková kriminalita – omezené finanční zdroje
 - Pocit vlastní zranitelnosti
 - Opakovaná viktimizace
 - Aktuální tíživá situace
- Ztráta pocitu bezpečí a kontroly nad vlastním životem
- Resilience
 - Psychická nezdolnost; schopnost vyrovnat se s negativním zážitkem
- Vulnerabilita
 - Zvláště zranitelné oběti
- Viktimizace jako kriminogenní faktor
- Nepřímé oběti

Péče o oběti

- Victim support (1974 Bristol)
- Různé formy pomoci ve světě
- Victim Support Europe
- Pomoc obětem v ČR
 - Bílý kruh bezpečí (1991)
 - Specializované organizace (Rosa, ProFem, Persefona, Acorus, In Iustitia, La Strada, DKC)
 - Probační a mediační služba
- Sociální služby
- Subjekty akreditované na základě ZOTČ
 - poskytování právních informací
 - restorativní programy
 - Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

Oběti v mezinárodních dokumentech

- Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci
 - přijatá Valným shromážděním OSN dne 29. 11. 1985
 - Minimální standard pro zacházení s oběťmi trestných činů
- Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů
 - přijata na půdě Rady Evropy v roce 1983
 - Sdělení č. 141/2000 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí
- Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 z roku 1985 o postavení obětí v rámci trestního práva a trestního procesu
- Doporučení Rady Evropy č. R (87) 21 z roku 1987 o pomoci obětem trestných činů a prevenci viktimizace
- Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů

Oběti v dokumentech EU

- Rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV)
 - nahrazeno
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu
 - Právo na vzájemně srozumitelnou komunikaci
 - Právo na informace
 - Právo na podporu
 - Právo na účast v trestním řízení
 - Právo na ochranu

Postavení obětí v ČR

- zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
 - implementoval závazky, vyplývající pro ČR z evropské legislativy
 - posílení postavení a rozšíření práv obětí trestné činnosti
 - Právo na poskytnutí odborné pomoci
 - Právo na informace
 - Právo na ochranu soukromí
 - Právo na ochranu před druhotnou újmou
 - Prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti (*Victim Impact Statement*)
 - nová úprava poskytování peněžité pomoci státem
 - zintenzivnění pomoci obětem
 - regulace vztahů mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů

- Kolik lidí se ročně stane obětí trestného činu?
- Kdo tito lidé jsou?
- Jaké jsou jejich charakteristiky?
- Jsou častěji oběťmi muži nebo ženy?
- Kolik obětí je zvláště zranitelných?

Oficiální data o obětech

- **Statistiky policie**
 - Oběti evidovány pouze v rámci tzv. objektů napadení
 - objekt, proti kterému směřuje protiprávní útok (např. auto, dům, osoba, atd.).
 - Málo dat zejména u majetkové kriminality
 - Omezená dostupnost dat
- **Justiční statistiky**
 - Statistiky státních zastupitelství a soudů
 - Oběti jako „sledované okolností trestné činnosti“
 - Přehled „Oběti trestných činů“ na stránce InfoData
- **Statistiky pomáhajících organizací**
 - BKB
 - Probační a mediační služba
 - Omezeno pouze na oběti, které vyhledaly pomoc (Roubalová, 2021)

Viktimologický výzkum

- **Kvalitativní**
 - Oběť a její chování
 - Následky viktimizace
 - Oběti
 - hloubkové rozhovory (Topinka et al., 2016; Toušek et al., 2018)
 - Profesionálové pracující s oběťmi
 - Hodnocení aplikační praxe
- **Kvantitativní**
 - Průzkumy viktimizace

Výzkumy viktimizace

- *Victimization/victim/crime surveys*
- Rozsah skutečné kriminality včetně kriminality latentní
- Zkoumání kriminality z pohledu potenciálních nebo skutečných obětí
 - Reprezentativní soubor populace
 - Viktimizace vybranými druhy deliktů ve sledovaném období
 - Oznamování deliktů policii
 - Hodnocení práce očitř
 - Strach z kriminality
 - Následky viktimizace
- Doplněk oficiálních statistik
- Mezinárodní (ICVS); Národní (NCVS; BCS); regionální úroveň
- Výzkumy viktimizace v ČR (Matinková, 2002, 2006, 2007, 2012, 2015; Roubalová et al., 2019)
 - Specifická cílová skupina (Toušek a kol., 2018; Podaná & Okolie, 2019)

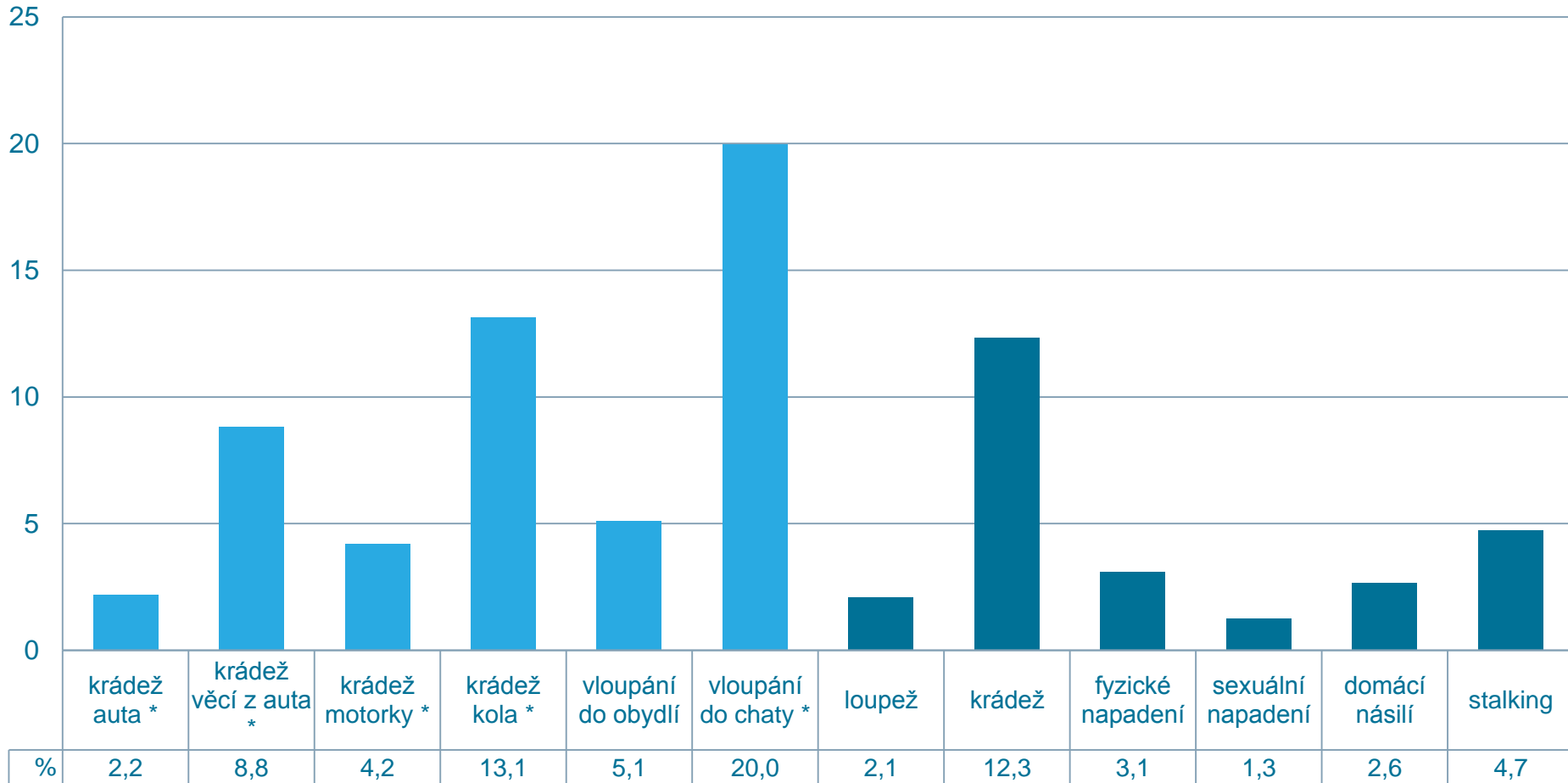
Limity viktimizačních šetření

- Nelze použít pro zkoumání všech typů kriminality
 - jednoznačné a jednoduše identifikovatelné delikty
- Limity demoskopických šetření
 - reprezentativita
 - „pravdomluvnost“ respondentů
 - kvalita sběru dat a práce tazatelů
- Definice sledovaných deliktů
- Subjektivní hodnocení respondentů
- Nízké zastoupení závažné kriminality
- Data omezena pouze na sledované období
 - Omezené sledování opakované viktimizace

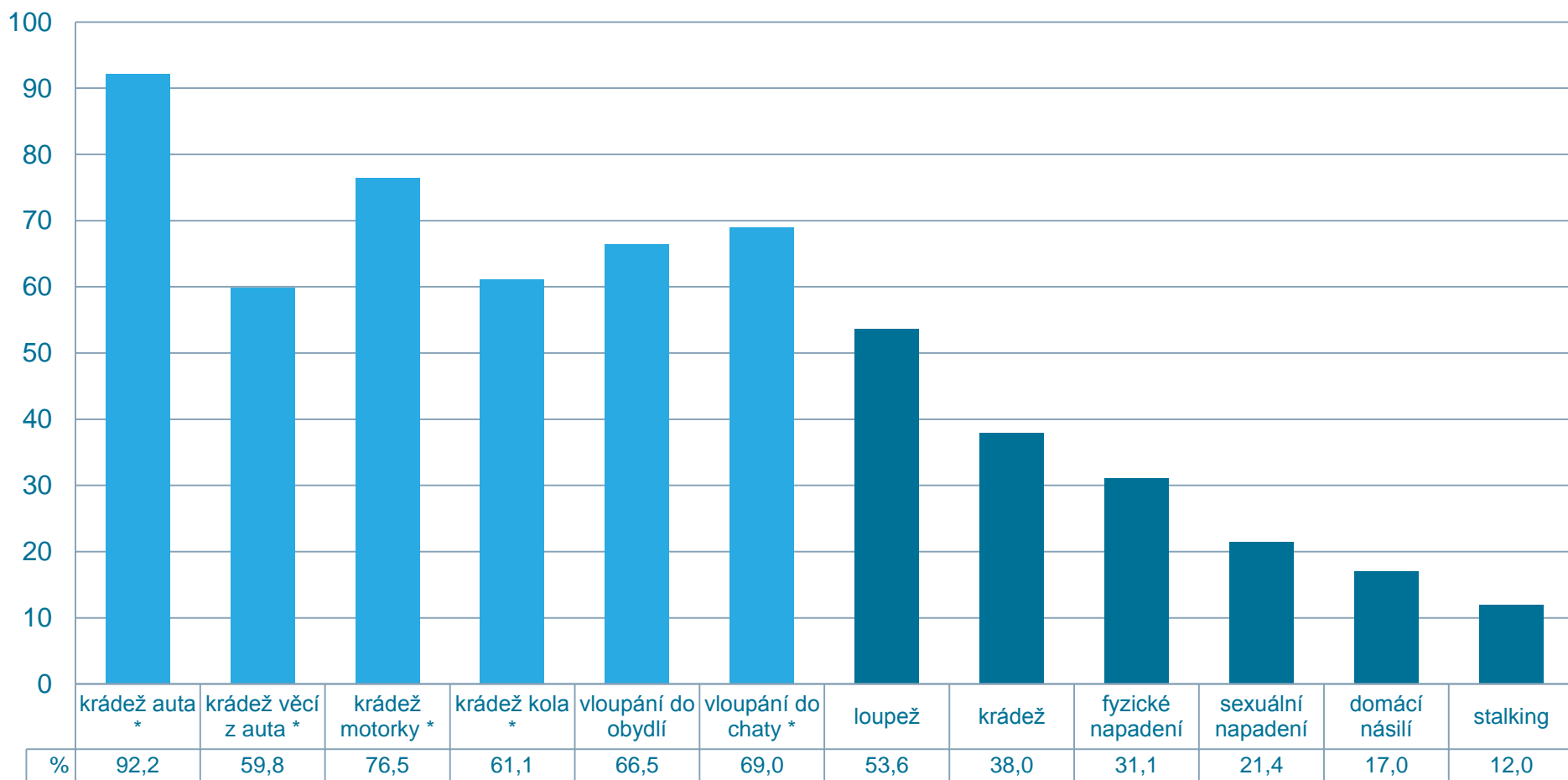
Evidované oběti podle pohlaví v roce 2019

	muži	%	ženy	%	celkem
Policie	15 745	48%	17 349	52%	33 094
Soudy	12 354	62%	7 439	38%	19 793
BKB	341	15%	2005	85%	2346
Výzkum obětí					
-v posledním roce	354	47%	401	53%	755
-v posledních 3 letech	779	46%	917	54%	1696

Viktimizace v posledních třech letech (%)

Nahlášení posledního deliktu policii (%)

Následky viktimizace u obětí trestných činů proti majetku (%)

Měla tato událost pro Vás nějaké další následky?	Krádež auta	Krádež věcí z auta	Krádež motocyklu	Krádež kola	Vloupání do obydlí	Vloupání do chaty
Byla to pro mě především materiální a administrativní zátěž (pro mě i pro mou rodinu)	59	42	35	41	42	46
Měl/a jsem zdravotní následky	-	1	-	-	3	2
Ovlivnilo to mé fungování v práci (např. prac. neschopnost, ztráta zaměstnání).	4	3	-	-	1	-
Ovlivnilo to moje vztahy s lidmi (vyhýbám se kontaktu s lidmi, jsem citlivější na komentáře mého okolí, mám víc konfliktů)	-	1	6	1	4	-
Chovám se rizikověji než předtím/ Dělán věci, o kterých vím, že jsou rizikové a předtím jsem je nedělal/a	2	2	-	2	1	2
Necítím se už v bezpečí, mám strach z opakování	18	9	-	10	16	14
Pořád se myšlenkami vracím k incidentu	8	3	6	2	8	8
Trpěl/a jsem některou z následujících obtíží: poruchy spánku, vzpomínky, zhoršení soustředění se na jiné aktivity, podrážděnost	8	2	-	1	4	2
Byla mi diagnostikována PTSD (posttraumatická stresová porucha)	-	-	-	-	1	-
Emocionální ztráta - (příš(e))l/a jsem o věci, které pro mne byly velmi cenné/nenahraditelné bez ohledu na jejich skutečnou cenu	4	7	12	6	8	12
Nezaznamenal/a jsem žádné následky	16	37	35	40	34	34
Nevím, nechci odpovědět	12	8	12	7	6	6
Jiné	2	2	-	3	2	2
N	51	204	17	270	170	113

Následky viktimizace u obětí trestných činů proti osobě (%)

Měla tato událost pro Vás nějaké další následky?	Stalking	Domácí násilí	Sexuální násilí	Fyzické napadení	Krádež osobních věcí	Loupež
Byla to pro mě především materiální a administrativní zátěž (pro mě i pro mou rodinu)	4	3	0	8	38	33
Měl/a jsem zdravotní následky	4	19	5	11	2	10
Ovlivnilo to mé fungování v práci (např. prac. neschopnost, ztráta zaměstnání).	3	8	2	5	1	3
Ovlivnilo to moje vztahy s lidmi (vyhýbám se kontaktu s lidmi, jsem citlivější na komentáře mého okolí, mám víc konfliktů)	12	24	36	10	3	15
Chovám se rizikověji než předtím/ Dělán věci, o kterých vím, že jsou rizikové a předtím jsem je nedělal/a	2	6	0	2	2	3
Necítím se už v bezpečí, mám strach z opakování	10	24	31	17	11	22
Pořád se myšlenkami vracím k incidentu	8	23	31	8	5	9
Trpěl/a jsem některou z následujících obtíží: poruchy spánku, vzpomínky, zhoršení soustředění se na jiné aktivity, podrážděnost	13	32	24	8	1	6
Byla mi diagnostikována PTSD (posttraumatická stresová porucha)	0	1	2	0	0	0
Emocionální ztráta - (příš(e)l/a jsem o věci, které pro mne byly velmi cenné/nenahraditelné bez ohledu na jejich skutečnou cenu	2	11	0	1	7	10
Nezaznamenal/a jsem žádné následky	57	18	21	44	41	26
Nevím, nechci odpovědět	10	9	2	10	7	7
Jiné	4	6	0	4	3	6
N 9.11.2022	158	88	42	103	411	24 69

Oběti domácího násilí

- Znaký
 - Výskyt násilí
 - Opakování a dlouhodobost
 - Jasný a nezpochybnitelný rozdělání rolí
 - Eskalace
- Různé formy a projevy
- Cyklus domácího násilí
 - Fáze napětí
 - Fáze násilí
 - Fáze usmíření
 - Fáze klidu

Oběti domácího násilí

- Proč je pro oběti těžké násilný vztah opustit
 - Vztahová závislost
 - Sdílení mnoha společných „položek“
 - Izolace
 - Strach (<https://www.domacinasili.cz/>)
- Syndrom naučené bezmoci (*learned helplessness*)
- zákon č. 135/2006 Sb., tzv. „zákon na ochranu před domácím násilím“
 - Vykázání
 - Intervenční centra
 - Předběžná opatření

Restorativní justice

- Restorativní x Retributivní justice
- Zločin jako zásah do mezilidských vztahů
- „obnovující“ justice (<https://restorativni-justice.cz/>)
- Posílení role oběti
 - Všichni, kterých se čin dotkl
- Důraz kladen na újmu, kterou pachatel způsobil
 - Je s ní konfrontován a veden k tomu, aby za ni přijal odpovědnost
- Teoreticky lze využít pro všechny typy trestné činnosti, ale ne pro všechny případy je vhodná
 - Mediace; Rodinné skupinové konference (Tomášek, 2019); Building Bridges; “Vnímám i tebe”
- zákona č. 257/200 Sb., o Probační a mediační službě

Literatura

- Christie, N. (1986). The ideal victim. In *Christie, N., & Fattah, E: From crime policy to victim policy* (pp. 17-30). Palgrave Macmillan, London
- Davies, P. Francis, P. & Greer, C. (2007) *Victims, Crime and Society*. London: Sage
- Doerner, W. G. (2017). *Victimology*. Routledge.
- Fisher, B. et al. (2016). *Introduction to Victimology: Contemporary Theory, Research, and Practice*. Oxford University Press
- Gillernová, I. a kol. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminologické psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2019). *Kriminologie-5., aktualizované vydání*. Wolters Kluwer.
- Heretik, A. (2004). *Forezná psychologie*. Bratislava: Mladé letá.
- Martinková, M. (2002). *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2006). *Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2007). *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty - výsledky viktimologického výzkumu*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2012). K současnému stavu poznání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou. *Trestněprávní revue, 4/2012*, stránky 88-93.
- Martinková, M. (2015). K problematice obětí kriminality v ČR - výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistiky (3)*, stránky 161-174.
- Mendelsohn, B. (1958) La victimologie. *Revue française de psychanalyse* 22:95-119
- Podaná, Z. & Okolie, D. (2019). Viktimizace a vícenásobná viktimizace dětí. *Česká kriminologie 1/2019*.
- Roubalová M. et al. (2019). *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha: IKSP
- Roubalová, M. (2021). Co ze statistik (ne)víme o obětech kriminality. *Česká kriminologie 1-2/2021*
- Spalek, B. (2017). *Crime victims: Theory, policy and practice*. Bloomsbury Publishing.
- Tomášek, J. (2019). *Úvod do kriminologie*. Aleš Čeněk.
- Tomášek, J. et al. (2019). *Rodinné skupinové konference*. Praha: IKSP
- Topinka D. et al. (2016) *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu, Základní fakta a výsledky*. SocioFactor
- Toušek, L. et al. (2018). *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk.
- Válková, H., Kuchta, J., & Hulmáková, J. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*. CH Beck.
- Velikovská, M. (2016). *Psychologie obětí trestních činů*. Praha: Grada.
- Von Hentig, H. (1948). *The criminal and his victim: Studies in the sociobiology of crime*. New Haven: Yale University Press.
- Walklate, S. (Ed.). (2012). *Handbook of victims and victimology*. Routledge.
- Zedner, L. (2002). Victims. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner eds. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Clarendon.

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

DĚKUJI ZA POZORNOST !

mroubalova@iksp.justice.cz

**NÁMĚSTÍ 14. ŘÍJNA 12
150 00 PRAHA**

www.kriminologie.cz